

1. Интервью Ландиной Л. В. с кандидатом культурологии, доцентом кафедры историко-культурного наследия БГУКИ Бамбешко И. И. 25 и 26 апреля 2022 г.

2. Интервью Ландиной Л. В. с кандидатом культурологии, заведующим кафедрой историко-культурного наследия БГУКИ Герасименком Д. В. 26 апреля 2022 г.

3. Интервью Ландиной Л. В. с кандидатом исторических наук, доцентом, доцентом кафедры историко-культурного наследия БГУКИ Колобовой И. Н. 25 и 26 апреля 2022 г.

4. Интервью Ландиной Л. В. с кандидатом исторических наук, доцентом, доцентом кафедры историко-культурного наследия БГУКИ Наровской А. Н. 26 апреля 2022 г.

5. Нора, П. Франция-память: сборник / П. Нора [и др.]; пер. с фр. Д. Хапаевой; науч. конс. пер. Н. Копосов. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1999. – 328 с. – (Новая петербургская библиотека. Коллекция «Память века»).

6. Смолік, А. І. Граф Канстанцін Тышкевіч: вучоны, археолаг, краязнаўца: культурна-асветніцкая дзейнасць старажытнага беларускага роду / А. І. Смолік // Народная асвета. – 2013. – № 8. – С. 82–86.

7. Смолік, А. І. Тышкевіцкія чытанні / А. І. Смолік // Веснік Беларус. дзярж. ун-та культуры і мастацтваў. – 2009. – № 2 (12). – С. 111–114.

8. Хальбвакс, М. Социальные рамки памяти / М. Хальбвакс; пер. с фр. и вступ. статья С. Н. Зенкина. – М.: Новое издательство, 2007. – 248 с.

УДК 82:[81'255.2/4+81'38]Купала

МАСТАЦКІ ПЕРАКЛАД ПАЭЗІІ ЯНКІ КУПАЛЫ Ў МОНАВЫДАННЯХ: АДМЕТНАСЦЬ РЭПРЭЗЕНТАЦЫІ

І. Б. Лапцёнак, кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
намеснік дырэктара па вучэбнай рабоце Інстытута павышэння
кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў установы адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

Анотацыя. У артыкуле даследуецца гісторыка-культурная і сацыякультурная значнасць мастацкага перакладу як сродку літаратурнага ўзаемаабмену і ўзаемаўзбагачэння. Разгляд узнаўленняў, размешчаных у манавыданнях верша Янкi Купалы «А хто там ідзе?» у перакладзе на 82 мовы (1982, 1983) і 100 моў (2018), праведзены параўнальна-гістарычным і апісальна-функцыянальным метадамі, дазволіў прасачыць развіццё літаратурных кантактаў і сувязей. Вынікі даследавання паказалі, што мастацкі пераклад у прадстаўленых выданнях выконвае шэраг актуальных функцый, важных для развіцця літаратурнага працэсу і

міжкультурнай камунікацыі, такіх як літаратуратворчая, сацыя-культурная, інтэрнацыяналізуемая. Сярод адметных фактараў, якія аказалі ўплыў на дынаміку перакладчыцкай актыўнасці, павелічэнне колькасці ўзнаўленняў верша ў 1970–1980-я, 2010-я гг., вылучаецца эфектыўнасць дзейнасці музея як сацыяльнага інстытута па папулярызацыі нацыянальнай культуры.

Ключавыя словы: мастацкі пераклад, функцыі перакладу, гісторыя перакладу, літаратурныя сувязі, рэпрэзентацыя.

ARTISTIC TRANSLATION OF YANKA KUPALA'S POETRY IN MONO EDITIONS: THE PECULIARITY OF REPRESENTATION

I. Laptionak, PhD in Philology, Associate Professor, Deputy Director for Academic Affairs of the Institute for Advanced Training and Retraining of the Educational Establishment «The Belarusian State University of Culture and Arts»

Abstract. The article examines the historical, cultural and socio-cultural significance of literary translation as a means of literary interchange and mutual enrichment. Consideration of reproductions placed in monographs of Y. Kupala's poem «And who goes there?» translated into 82 languages (1982, 1983) and 100 languages (2018), conducted by comparative-historical and descriptive-functional methods, it was possible to trace the development of literary contacts and connections. The results of the study showed that literary translation in the presented publications performs a number of relevant functions important for the development of the literary process and intercultural communication, such as literary creation, socio-cultural, internationalizing. Among the distinctive factors that influenced the dynamics of translation activity, the increase in the number of reproductions of the poem in the 1970s–1980s, 2010s, the effectiveness of the museum as a social institution to promote national culture.

Keywords: literary translation, translation functions, translation history, literary connections, representation.

Вызначэнне нацыянальных традыцый немагчыма без даследавання творчасці славутых прадстаўнікоў нацыянальнай культуры, вывучэння і асэнсавання знакавых твораў і іх уключэння ў кантэкст сусветнай культуры.

Важную ролю ў папулярызацыі нацыянальнай культуры выконваюць перакладныя выданні: анталогіі твораў, аўтарскія зборнікі, асобныя творы, узноўленыя на замежныя мовы. Рэдкасць сярод іх уяўляе выхад кнігі перакладаў аднаго верша. Унікальным прыкладам такога выдання ў славянскім свеце стала падборка перакладаў верша Янкі Купалы «А хто

там ідзе?» на мовы свету ў некалькіх манавыданнях, выкананых у розны час (1982 і 1983 гг. – на 82 мовах; 2018 г. – на 100 мовах). Прымяненне матывацыйнай тэорыі мастацкага перакладу паказвае, што гэтыя манавыданні вылучаюцца адметнымі асаблівасцямі, якія адрозніваюць іх ад іншых відаў перакладных выданняў.

Выключная цікавасць перакладчыкаў да верша Я. Купалы «А хто там ідзе?» (узнаўленне твора на такую значную колькасць моў) звязана з рознымі прычынамі: па-першае, з унікальнасцю асобы песняра, яго месцам у нацыянальнай і сусветнай культуры; па-другое, з пэўнай знакавайсцю твора і яго адметнымі мастацкімі рысамі.

Верш напісаны ў 1905–1907 гг., упершыню апублікаваны ў зборніку «Жалейка» (1908), неаднойчы ўключаўся ў прыжыццёвыя выданні (зборы твораў, выданні выбраных твораў), публікаваўся ў перыядычным друку. Тэкст верша прыводзіўся ў шматлікіх рэцэнзіях, аналітычных аглядах, нарысах, прысвечаных беларускай літаратуры і творчасці аўтара.

Папулярнасці садзейнічала і інтэрактыўнасць формы яго бытавання. У 1910 г. верш быў надрукаваны «Нашай нівай» з нотамі Л. М. Рагоўскага, у 1922 г. размешчаны У. Тэраўскім у выданні «Беларускі лірнік» у форме харавой песні.

Важным аспектам увагі стала моцнае сацыяльнае гучанне твора, праз якое пераклад выконваў інтэрнацыяналізуючую функцыю. Так, яшчэ ў дакастрычніцкі час было зроблена ўзнаўленне верша на удмурцкую мову для падпольнага рукапіснага часопіса. Адметна, што ў перакладзеным тэксце слова «беларусы» заменена «удмуртамі».

Аб невыпадковасці і мэтанакіраванасці перакладчыцкага выбару, пачынаючы ўжо з першых узнаўленняў верша, сведчыць іх размяшчэнне ў публікацыях, прысвечаных разгляду творчасці песняра: пераклад М. Горкага на рускую мову ўвайшоў у артыкул «Пра пісьменнікаў-самавукаў» («Современный мир», 1911), Л. Шапавала на ўкраінскую – у нарыс «Беларусы» (выпуск «Просвітных лісткіў», 1909), Л. Гіра на літоўскую – у артыкул «З беларускай літаратуры» («Viltis», 1910) і г. д.

У сярэдзіне ХХ ст. агульная колькасць перакладаў верша налічвала каля двух дзясяткаў. Да пачатку 1970-х гг. зроблены ўзнаўленні на англійскую, рускую, украінскую, армянскую, грузінскую, казахскую, кітайскую, літоўскую, малдаўскую, польскую, таджыкскую, удмурцкую, уйгурскую, французскую, чувашскую, эстонскую мовы. Менавіта ў гэты час, у першай палове 1970-х гг., пачаўся падрыхтоўчы этап стварэння ўнікальнага манавыдання перакладаў аднаго верша. Мэтанакіраваная праца па збору і падрыхтоўцы ўзнаўленняў была арганізавана старшынёй Міжнароднага фонду Я. Купалы, літаратуразнаўцам В. Рагойшам і галоўным захавальнікам фондаў Дзяржаўнага літаратурнага музея Я. Купалы, купалазнаўцам Я. Раманоўскай (пляменніцай песняра). Больш за 10 гадоў праводзіўся актыўны пошук матэрыялаў, перапіска з

пісьменнікамі і перакладчыкамі замежжа. Да ранейшых сабраных музеем матэрыялаў былі далучаны ўзнаўленні на 22 мовах. У выніку зборнік стаў першапублікацыяй перакладаў на 37 мовах. Усяго ў выданне, прымеркаванае да стагоддзя з дня нараджэння Я. Купалы (1982; перавыданне 1983) [1], увайшлі пераклады на 82 мовах.

На той час гэта быў унікальны выпадак у перакладчыцкай і выдавецкай справе: выходзілі кнігі, якія змяшчалі верш у перакладзе на адзін або два дзясяткі моў, але ўзнаўленняў на такую колькасць моў, як у манавыданні твора Я. Купалы, не існавала. Найбольш блізкай падзеяй у славянскім свеце з'яўляўся выпуск у 1961 г. кнігі перакладаў да 100-годдзя з дня смерці Т. Шаўчэнкі, дзе быў узноўлены яго «Заповіт» на 44 мовах. Пакуль кніга рыхтавалася выдавецтвам да друку, перакладчыкі даслалі яшчэ каля дзесяці вершаў, якія не ўвайшлі ў манавыданне 1982 г.

Да 135-годдзя з дня нараджэння песняра Дзяржаўным літаратурным музеем Я. Купалы сумесна з выдавецтвам было падрыхтавана новае манавыданне перакладаў верша (на 100 мовах) [2]. Яго матэрыялы дазваляюць дапоўніць уяўленне аб развіцці перакладчыцкай актыўнасці і міжнародных літаратурных кантактаў.

Вызначана, што у 1910–1970-я гг. верш быў перакладзены на 37 моў. Большасць узнаўленняў з'явілася ў 1970–1980-я гг. (пераклады на 68 моў). На працягу наступных 35 гадоў (з другой паловы 1980-х гг. да пачатку другога дзесяцігоддзя 2000-х гг.) выйшаў толькі адзін (!) пераклад. Усплёск перакладчыцкай актыўнасці прыйшоўся на 2010-я гг. – у выданні знайшлі адлюстраванне 17 перакладаў, з іх 1 пераклад друкаваўся ў славацкім выданні ў 2017 г., 5 перакладаў (на азвахскую, вепскую, грэкаў Украіны, комі, ненецкую) знайшлі першаснае адлюстраванне ў выданні В. Рагойшы «Мой Трыглаў» (2012), 11 перакладаў былі апублікаваны ўпершыню (на агульскую, албанскую, баскскую, іўрыт, кумыкскую, курдскую, персідскую, рутульскую, табасаранскую, пахурскую, шведскую мовы). Стварэнне апошніх стала вынікам працяглай працы В. Рагойшы і калектыву музея над падрыхтоўкай манавыдання.

Аналіз аўтараў гэтых узнаўленняў паказвае, што да верша звярталіся вядомыя дзеячы нацыянальнай культуры, такія як Л. Арагон, Р. Гамзатаў, М. Горкі, Зульфія, К. Куліеў, М. Ісакоўскі, А. Лупан, А. Малышка, М. Рыльскі, А. Такамбаеў і многія іншыя, што даказвае яго вялікую папулярнасць у літаратурным свеце, выкліканую адметнасцю і прыцягальнасцю яго мастацкай вобразнасці (урачыста-ўзнёслы рытміка-інтанацыйны лад, фальклорная сімволіка, адметны гукапіс), незвычайным фармальным рашэннем (напісаны лагаэдам, рэдкай разнавіднасцю ўсходнеславянскага верша), што садзейнічала рэалізацыі літаратуратворчай функцыі перакладу.

Сёння лічыцца (згодна з матэрыяламі апошняга манавыдання), што верш Я. Купалы «А хто там ідзе?» узноўлены на 100 мовах свету. Разам з тым, неабходна адзначыць, што ў дадзенае выданне (як і ў папярэднія) уключаны толькі па аднаму перакладу з кожнай мовы. У тым выпадку, калі даследчыкамі было выяўлена больш за адно ўзнаўленне, перавага аддавалася найбольш дакладнаму і дасканалому з мастацкага боку. І таму, калі ўлічваць усе існуючыя перастварэнні, то іх агульная колькасць будзе большай, чым у кнізе, на некалькі дзясяткаў: на асобных мовах верш існуе ў двух (в'етнамская, грэчаская, казахская, малдаўская, таджыцкая, туркменская, фінская, французская, японская і інш.), трох (іспанская, італьянская, нямецкая, удмурцкая, чэшская і інш.), чатырох (венгерская), пяці (руская) і нават шасці перакладах (англійская, польская, украінская).

Такім чынам, аналіз узнаўленняў купалаўскага верша «А хто там ідзе?» паказаў, як адбываўся працэс развіцця цікавасці ў свеце да беларускага паэта і культуры народа, якую ён увасобіў у сваёй творчасці. Ужо ў першыя дзесяцігоддзі ХХ ст. беларуская літаратура мела пэўную вядомасць як у славянскім свеце, так і ў краінах далёкага замежжа. Інтэнсіўным этапам станаўлення міжлітаратурных сувязей і кантактаў стаў перыяд 1950–1970-х гг., а найбольшая колькасць перакладаў верша ўзнікла ў першай палове 1980-х і ў 2010-я гг. (падчас юбілейных святкаванняў песняра і падрыхтоўкі перакладных выданняў), што адлюстравала эфектыўнасць мэтанакіраванай дзейнасці сацыяльных інстытутаў у галіне папулярызацыі нацыянальнай літаратуры і яе вядомасці ў свеце. Пры гэтым яркае ўвасабленне атрымалі такія функцыі мастацкага перакладу, як літаратуратворчая, інтэрнацыяналізуючая і сацыякультурная.

1. А хто там ідзе? : на мовах свету: [да 100-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы] / Янка Купала. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1982. – 158 с.
2. А хто там ідзе? : на мовах свету / Янка Купала. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя ім. П. Броўкі, 2018. – 203 с.